

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
KRIMINOLÓGIA DOKTORI PROGRAM

A fiatalkori bűnmegelőzés lehetőségei a magyar gyermekvédelmi rendszerben

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Balogh Karolina

Témavezető: Dr. Inzelt Éva Veronika, egyetemi adjunktus
Kutatóhely vezetője: Dr. habil. Ambrus István tanszékvezető egyetemi docens

Budapest 2023

1. A doktori értekezés célkitűzései

1.1. Problémafelvetés

A doktori kutatás során a magyar gyermekvédelmi rendszer bűnmegelőzési potenciáljának feltárására törekedtem. A munka kiinduló pontját jelenti, hogy az életkor és a bűnözés között nagyon erős összefüggés tapasztalható. Az elkövetők bűnözési aktivitásának vizsgálta egyértelműen kimutatta, hogy a kriminalitás általában a korai serdülőkorban kezd emelkedni, csúcspontját a tinédzserkor közepe-vége fele éri el, majd a fiatal felnőttkor tájékán csökkenést mutat. Az elkövetők korfája pedig egyértelműen jelzi, hogy míg a legtöbb esetben a bűnelkövetés ideje a fiatalkorra korlátozódik, addig az elkövetők egy kis része később is fenntartja kriminális aktivitását (Csemáné 2016). Ennek az összefüggésnek az alapján a fejlett országokkal szemben jelentős elvárás, hogy kiemelt hangsúlyt fektessenek a fiatalkori bűnmegelőzésre. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága is felhívta arra a figyelmet, hogy az a fiatalkorúakat célzó kriminálpolitika, amelyik nem tartalmaz a bűnözés megelőzését célzó intézkedéseket, az nagyon súlyos hiányosságokkal küzd¹. A bűnmegelőzésre vonatkozó minimumszabályokat az ENSZ Közgyűlése által 1990-ben elfogadott Rijádi Iránymutatások tartalmazzák². Az Iránymutatás kimondja, hogy a prevenció része a gyermekek és fiatalok megfelelő szociális körülményeinek biztosítása és az oktatásban való részvétel elősegítése. A Rijádi Iránymutatásokat alapul vevő, szintén az ENSZ Közgyűlése által kiadott modell stratégiákat és gyakorlati intézkedéseket tartalmazó dokumentumban³ a számos bűnmegelőzést segítő intézkedés mellett a Közgyűlés felhívja a figyelmet a létező gyermekvédelmi rendszerek megerősítésére, a hatékony fiatalkori bűnmegelőzés érdekében. Ezt a törekvést nyomatékosíthatja, hogy kutatási eredmények bizonyítják, hogy azokban az országokban, amelyekben jól működik a szociális ellátórendszer és erősek a jóléti intézkedések, ott jelentősen alacsonyabbak bűnözési ráták (Howe 2008, Allen 2009, Winterdyk - Antonopoulos – Corrado 2016). *A dolgozatom fő célkitűzése tehát a magyar gyermekvédelmi rendszer bűnmegelőzési potenciáljának vizsgálata.* A gyermekvédelem megfelelő működése hatékony eszköze lehet a társadalompolitikába ágyazott bűnmegelőzésnek.

¹ General Comment No. 10 (2007) - Children's rights in juvenile justice - CRC/C/GC/10

² United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines) : resolution (1990) – RES/45/112

³ United Nations Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice (2014) - A/C.3/69/L.5

1.2. A dolgozat alapfogalmai

A *kriminálpolitika* erősen értékközpontú, amely a társadalmi együttélésre vonatkozó mindenkori nézeteken alapul, ebből adódóan az eltérő történelmi korszakoknak és társadalmaknak eltérő a kriminálpolitikája. Egyszerre ismeretrendszer és gyakorlat, mely politikai és kriminális jellegű is. Tágabb fogalomként nem csak a büntetőjogra, hanem a büntető igazságszolgáltatási rendszer egészére vonatkozik, így magában foglalja büntetőeljárást, a büntetés-végrehajtást és a bűnmegelőzést is. Egyes törekvések a kriminálpolitikát a társadalompolitika részeként értelmezik, amikor az szükségszerűen túlnyúlik a büntető igazságszolgáltatás rendszerén: nem csak azt határozza meg, hogy milyen magatartásokat kell büntetendővé nyilvánítani, illetve, hogy a büntetendő cselekmények elkövetőit milyen mértékben kell büntetni, hanem kijelöli a bűnözéssel szembeni küzdelem büntető igazságszolgáltatási rendszeren túlnyúló feladatait is. A társadalompolitikába ágyazott kriminálpolitika foglalkozik a közösségi bűnmegelőzés, az áldozatsegítés, a bűnelkövető útról való elterelés megvalósításának lehetőségével is (Ligeti 2009). A kortárs kriminálpolitika kialakulása az 1970-es évektől datálható, amikor a jóléti államok válsága nyilvánvalóvá vált. A társadalmat ettől kezdve főként a globalizáció jelensége alakítja, mely magával hoz egy bizonytalan és ambivalens világképet. A folyamatos bizonytalanságot megélt társadalmakban a biztonság értéke jelentősen megnő. Az erre adott válaszokat Ulrich Beck kockázati társadalomra vonatkozó logikája mentén értelmezve jól látható, hogy létrejön a kockázatmenedzselés folyton újratermelő piaca, ahol a cél a bűnözéssel kapcsolatos kockázatok felismerése és semlegesítése. A kriminálpolitika válaszait két meghatározó modellbe sorolja a szakirodalom. Az *exkluzív kriminálpolitikai modell*ben a reaktív és kontroll eszközök dominálnak, s elsősorban a szabadságvesztés alkalmazása hangsúlyos. A másik, *inkluzív kriminálpolitikai modell*ben a prevenció, a reintegráció és a reszoráció szerepe domináns. Ebben a megközelítésben sokkal hangsúlyosabb a szociálpolitikai beavatkozás. A nemzetállami kriminálpolitikák összességében heterogén képet mutatnak, ahol különböző prioritásrendszerek egyszerre vannak jelen. Bár az exkluzív modellben domináló büntető populizmus térhódítása jelentős a 21. század elején, folyamatosan megjelennek az ugyanerre a kérdésre adott alternatív válaszok is (Borbíró 2011).

A jóléti válsággal egy időben Martinson 1974-es „semmi sem működik” ítélete a kriminológia tudományát is szerepfelfogásának átalakulására készítette. A megújulás keretében a tudományág a kriminálpolitikát bizonyítékalapú kriminológiai programokkal kiszolgáló

területtel bővült, amely a hatékonyságvizsgálatokat helyezte a fókuszba (Weisburd–Farrington–Gill 2016). Ezzel párhuzamosan erősödött meg a prevenciós szemlélet, amely a 2000-es évek elejére olyan prioritássá vált, ami a kriminológiai érdeklődés egyik elsődleges tárgyát jelenti.

A **bűnmegelőzés definíciójának** meghatározása ugyanakkor nehéz feladat, hiszen reflexív fogalomról van szó, amely történetileg és területileg is változik (Borbíró 2011). A dolgozatban a magyar bűnmegelőzési stratégia dokumentumaiban használatos fogalomra támaszkodom. E szerint: „*bűnmegelőzés minden olyan intézkedés és beavatkozás, amelynek célja vagy eredménye a bűnözés mennyiségi csökkentése és az állampolgárok biztonságérzetének javítása, történjék az a bűnalkalmak csökkentésével, a bűnözést gerjesztő okok hatásának mérséklésével vagy az áldozattá válás megelőzésével*”. (TBNS 2003; Borbíró 2009; NBS, 2013.) Az utóbbi évtizedekben folyamatosan nőtt azoknak az államoknak a száma, ahol a bűnmegelőzést önálló szakpolitikaként kezelik. A dinamikusan növekvő komplex stratégiák és törvények alapvetően a bűnmegelőzést a kriminálpolitika részeként értelmezik, azonban nagy hangsúlyt fektetnek a társadalompolitikával való együttműködésre. A hatékonyság érdekében egyre nagyobb hangsúly helyeződik az különböző szakterületek intézményközi együttműködésére, amelyet folyamatosan fejleszteni kell (Holthusen – Hoops 2012).

A jóléti állam válságát követő poszt-modern társadalmi és tudományos környezetben az 1980-as évektől vált egyre népszerűbbé a **korai beavatkozás** prevenciós stratégiája (Tonry – Farrington 1995). Ez olyan egyénekre fókuszáló beavatkozási programokat jelent, melyek az életútban és a szocializációs folyamatban azonosított kriminogén kockázatok enyhítésére törekszenek. Ismeretanyagát az 1970-es évektől egyre népszerűbb longitudinális kutatások eredményeiből meríti. Ezeknek a kutatásoknak az előnye, hogy a bűnelkövetést dinamikusan tudják értelmezni, és azonosítani tudják a bűnelkövetővé válást befolyásoló tényezőket. A bizonyítékalapú megközelítést hangsúlyozó szemlélet következtében az 1990-es évek óta a különböző programok működési hatékonyságáról is egyre nagyobb mennyiségű tudás áll rendelkezésre. Ezek a törekvések elsősorban a fiatalkori bűnözés megelőzésében jutnak szerephez, de a visszaesés elkerüléséhez is jelentős információt nyújthatnak (Szabó 2015). A korai beavatkozás fő teoretikusainak víziója szerint olyan hatékony, bizonyítékokon alapuló, valamint költség-hatékony programokat kell tervezni, amelyek figyelembe veszik az emberi jogi szempontokat is, és valós alternatívát jelentenek a büntetések fontosságát hangsúlyozó retorikával szemben (Homel 2021). A programok megtervezésekor azonban valóban kiemelt hangsúlyt kell fektetni, hogy ezek a szempontok érvényre is jussanak. A kockázatok

fogalmának ilyen hangsúlyos intézményesítése ugyanis nem mentes a veszélyektől. A korai beavatkozás jelentősen kitágíthatja a kriminálpolitikai intervenció határát, amely komoly súrlódási felületet eredményezhet a megelőzés igénye és az emberi jogok között (Borbíró 2011). Ebből következően nagyon hangsúlyos kérdés, hogy ezek a programok a szociális ellátórendszerben vagy az igazságügyi intézményrendszerben kapnak helyet, utóbbi esetben ugyanis a résztvevők sokkal inkább kitettek a megbélyegzés kockázatának, mely kontraproduktív eredményt érhet el (Goldson 2009). A korai beavatkozás célkitűzéseivel ellentétes eredményt érhet el az is, ha résztvevő családokat szankciókkal sújtják, ha a program által kijelölt kereteket megsértik (Blyth – Solomon 2009). *Az emberi jogi követelmények* szerint tehát korai beavatkozást megvalósító programok nem avatkozhatnak be az egyének és családok életébe kényszerítő módon, a megvalósuló beavatkozásokkal összefüggésben pedig különös figyelmet kell fordítani a megbélyegzés elkerülésére. A programok végrehajtása során érvényesíteni kell az arányosság elvét, azaz törekedni kell az egyéni autonómia és a közösségi kontroll egyensúlyára. A célzott beavatkozás kidolgozása során tekintettel kell lenni arra, hogy a kiválasztott célcsoport ne legyen kitéve a kirekesztés kockázatának, törekedni kell az előítéletesség elkerülésére (Borbíró 2004). A bűnmegelőzési céllal megvalósított korai beavatkozási programok az angolszász országokban rendelkeznek a legnagyobb hagyománnyal (Sherman 1998, Homel – France 2007, Howe 2008, Blyth - Solomon 2009, Allen 2009, Hodgkinson – Jones 2013, Winterdyk - Antonopoulos – Corrado 2016). Ez részben magyarázható azzal, hogy ezekben az országokban a gyermekvédelmi rendszer Gilbert és munkatársai (1997) tipológiája alapján a gyermekvédelmi orientáció csoportjába sorolható, amelyben a gyermekvédelmi beavatkozások köre szűkre szabott. Ezekben a rendszerekben a gyermekvédelem célja a gyermek megvédése a családban előforduló bántalmazástól vagy elhanyagolástól. Az állam és a család viszonya hierarchiában értelmezhető, a beavatkozás pedig valamilyen szankciót jelent. Ezekben az esetekben a gyermekvédelmi rendszer nem törekszik a gyermekek szociális biztonságának a megteremtésére. A kiterjedtebb szociális ellátórendszerrel rendelkező országokban (különösen az északi országokban) a korai beavatkozási programokat a szociális ellátórendszerbe építették be (Allen 2009, Winterdyk - Antonopoulos – Corrado 2016). *A létező szociális- és gyermekvédelmi rendszerek bűnmegelőzési célból történő megerősítésére a nemzetközi szervezetek is felhívják a figyelmet* (UNUCEF 2022).

A *magyar gyermekvédelmi rendszer* működési kereteit az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (továbbiakban Gyvt.) biztosítja. A Gyvt. az

ENSZ Gyermekjogi Egyezmény elveivel összhangban került megalkotásra, ami garantálni hivatott a gyermekjogok érvényesülését, azaz a gyermekek alapvető emberi jogait. A magyar gyermekvédelemi törvény elvei között megjelenik a megelőzés és támogatás fontossága, valamint a rendszerszemlélet, ami a beavatkozások fokozatosságának biztosítását írja elő.

Magyarország 2003 óta rendelkezik **bűnmegelőzési stratégiával** is. Az első tíz évre szóló dokumentumot 2013-ban egy újabb tíz évre vonatkozó dokumentum váltotta. Míg a 2003-as Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája a bűnmegelőzést elsősorban a társadalompolitikába ágyazottan határozza meg, addig a 2013-as stratégia sokkal inkább a kriminálpolitika részeként tekint rá, azonban hangsúlyozza, hogy a többi társadalompolitikával összhangban kell megvalósítani. *A fiatalok bűnmegelőzése kapcsán mindegyik stratégia elismeri és hangsúlyozza a gyermekvédelmi rendszer szerepét és fontosságát, azonban a mai napig nem készült olyan átfogó elemzés, ami szisztematikusan tekinti át a gyermekvédelmi rendszer bűnmegelőzési potenciálját.* Dolgozatommal ennek a hiátusnak a kitöltéséhez igyekszem hozzájárulni.

A gyermekvédelemi rendszer egyszerre **explicit és látens bűnmegelőzési funkcióval** is bír (Szöllősi 2009). Explicit bűnmegelőzési funkciót lát el, ha bűnelkövetővé válás, vagy bűnismétlés megelőzése céljából kerül kapcsolatba a gyermekkel, többek között olyan gyakorlati eseteket sorolhatók ide, mint például, ha a nyomozóhatóság, ügyészség, vagy bíróság keresi meg a gyermekjóléti szolgálatot, vagy egy gyermekvédelmi esetről a gondozás során kiderül, hogy a fiatal bűnelkövetővé vált. Ide sorolhatók azok az esetek is, amikor valamilyen pályázat ad lehetőséget arra a gyermekvédelmi intézménynek, hogy bűnmegelőzési programot indítson, és maga keresse fel a célcsoportot. A gyermekvédelem azonban a leggyakrabban látens módon végez el bűnmegelőzési feladatokat, ilyenkor nem az elkövetett cselekmény, vagy a bűnelkövetővé válás megelőzése miatt történik beavatkozás, de a folyamat során olyan lépéseket alkalmaznak, amivel csökkentik a bűnelkövetés kockázatát. Bár a gyermekvédelmi rendszernek nem (és nem is lehet) elsődleges feladata a bűnmegelőzés, úgy vélem, hogy a nemzetközi ajánlásokkal összhangban érdemes a magyar gyermekvédelmi rendszer bűnmegelőzési potenciálját vizsgálni, hiszen általános célja minden gyermek jóllétének az elősegítése.

1.3. Kutatási kérdések

Kutatásom célja tehát a magyar gyermekvédelmi rendszer bűnmegelőzési potenciáljának vizsgálata, melyet két szinten, 1) az elmélet és a 2) gyakorlat szintjén vizsgálók.

A kutatás fő kérdései ezért a következők:

1. A gyermekvédelmi rendszer mely beavatkozásai bírnak bűnmegelőzési potenciállal?
2. A rendszer jelenlegi működési keretei között mennyire tud érvényesülni a gyermekvédelmi beavatkozások bűnmegelőzési hatása?

A Gyvt. céljai között a bevezetések nem került nevesítésre a bűnmegelőzés, azonban a bűnelkövetésben érintett gyermekekre mindig is veszélyeztetett csoportként tekintett a törvény. 2015-ben azonban bevezetésre került a megelőző pártfogás, amely kapcsán a bűnmegelőzés már célként is megfogalmazódott. A megelőző pártfogás ugyanakkor szintén a bűnelkövetésben érintett gyermekekre fókuszál, akiknek a támogatása már korábban is szerepelt a törvényben. A dolgozatban ezért alkérdésként jelenik meg a megelőző pártfogás vizsgálata, amelyre vonatkozóan a következő kérdések fogalmazhatók meg:

- 2.1. A megelőző pártfogás működése mennyire illeszkedik a gyermekvédelmi rendszer eddigi kereteibe?
- 2.2. Működése mennyiben járul hozzá a gyermekvédelmi rendszer bűnmegelőzési potenciáljához?

2. A doktori értekezés módszertana

Az értekezés összetett célkitűzése és a kutatás kérdései, valamint az interdiszciplináris szemlélet határozzák meg a kutatási stratégiát, amelyen a kutatás jellegét és eszköztárát értem. A bűnmegelőzés hatékonyságának kutatása különösen nagy kihívást rejtő feladat, hiszen egy nem bekövetkezett cselekményt befolyásoló tényezők operacionalizálása szinte lehetetlen. A korai beavatkozással kapcsolatos kutatások a hatékonyságmérések szigorú módszertanát követve jellemzően kontrollált kísérletekből szerzik adataikat. A magyar gyermekvédelmi rendszerrel kapcsolatban – ráadásul, egy doktori kutatás időtartamán belül – ilyen lehetőség

nem áll fenn, ezért a gyermekvédelem bűnmegelőzési potenciálja csak közvetetten vizsgálható. Mivel a „bűnmegelőzés” és a „gyermekvédelem” vizsgálata önmagában is jókora feladat, a két rendszer összefüggéseit több módszerrel vizsgálom. Úgy vélem, hogy a részkutatásokból összetettebb képet kaphatunk a gyermekvédelmi rendszer bűnmegelőzési potenciáljáról. A kutatás egyszerre tartalmaz feltáró, leíró és értékelő részeket.

A dolgozat két nagy egységből áll össze. Az *első rész*ben fiatalkori bűnözés, a gyermekvédelem valamint a bűnmegelőzés szakirodalmának vizsgálata alapján kívánom megvizsgálni, hogy a fejlődéskriminológia elméleti keretében meghatározott *kockázati- és védőtényezők* tartalma, valamint a *gyermekvédelmi veszélyeztetettség* tartalma között jelentős átfedés van. Ebből következően pedig azt mutatom be, hogy a gyermekvédelmi rendszerben megjelenő beavatkozások és a korai beavatkozási programok módszertana között jelentős átfedések tapasztalhatók.

A dolgozat *második rész*ében a gyermekvédelmi rendszer bűnmegelőzési potenciálját több empirikus kutatással vizsgálom. Ez a kutatási stratégia elsősorban kvalitatív módszertant követelt meg, de emellett a vonatkozó statisztikai adatokat is feldolgoztam.

Az első kutatásban két bűnelkövetéssel érintett fiatal esetén keresztül vizsgáltam meg azt, hogy az ő életükbe hogyan avatkozott be, vagy avatkozhatott volna be a gyermekvédelem olyan módon, ami protektív tényezőt jelenthetett volna számukra a bűnelkövetéssel szemben. A kutatás keretében az esettanulmány módszerét használtam. A kutatás jelentősége abban áll, hogy két eltérő társadalmi csoporthoz tartozó bűnelkövetővé vált fiatal esetének szemszögéből vizsgálja meg a gyermekvédelmi rendszer beavatkozási lehetőségeit. Az esettanulmányokhoz narratív interjúkat készítettem, a fiatalokkal, valamint a velük kapcsolatban álló szakemberekkel, mindegyik esettanulmányhoz három interjú készült. Az interjúk feldolgozása elsősorban információ alapú, tematikus tartomelemzéssel történt, azonban a fiatalok esetén kitértem az önmagukkal és a bűnelkövetéssel kapcsolatos narratívák elemzésére is.

A második kutatásban a gyermekvédelmi szakellátásban dolgozó szakemberekkel készült interjúkon keresztül azt vizsgáltam, hogy milyen gyermekek kerülnek be a szakellátás rendszerébe, és ők hogy látják mi az, ami miatt a gyermekvédelmi prevenciós beavatkozás nem érvényesült. Emellett arról is képet kaphatunk, hogy a szakellátás intézményrendszerében hogyan kumulálódnak a bűnelkövetővé válás tényezői. A kutatás feltáró jellegűnek tekinthető, melynek keretében félig strukturált szakértői interjúk készültek. Szakértői mintavétel alkalmazásával olyan szakemberek kiválasztására került sor, akik a szakellátásban dolgoznak

és a gyermekotthoni vagy nevelőszülői ellátás területén releváns szakmai tapasztalattal rendelkeznek. Összesen 15 interjú készült. A kérdések feldolgozása itt is információ alapú tematikus tartalomelemzéssel történt.

A harmadik kutatásban a megelőző pártfogást vizsgáltam, mint a gyermekvédelem bűnmegelőzési tevékenységeként címkézett intézkedést, hiszen ennek bevezetését a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia 2013 is szorgalmazta. A kutatási kérdések megválaszolása érdekében a megelőző pártfogás végrehajtásáért felelős szakemberekkel (pártfogó felügyelőkkel, esetmenedzserekkel, gyámhivatali ügyintézőkkel) készítettem félig strukturált interjúkat. Összesen 25 darab interjú készült, illetve egy család-és gyermekjóléti központ írásban juttatta el a válaszait. Az interjúk száma azonban nem azonos a résztvevő szakemberek számával, mert előfordult, hogy egy szervezeti egységben több kollégát is delegáltak, így velük csoportos interjú készült, összesen 31 fő vett részt a kutatásban. Az interjúkat ebben az esetben is információ alapú tematikus tartalomelemzéssel dolgoztam fel.

A dolgozat összetett célkitűzéséből fakadóan nem tekinthető tisztán sem alapkutatásnak, sem alkalmazott kutatásnak. Alapkutatás jellegét a kriminológia és a gyermekvédelmi rendszer fogalmi összevetése jelenti, míg az empirikus kutatások inkább alkalmazott jellegűek.

3. A doktori értekezés eredményei

A dolgozatom célkitűzése összetett volt. Egyrészt vizsgálni kívántam, hogy a magyar gyermekvédelmi rendszer beavatkozásai képesek bűnmegelőzési hatás kifejteni, emellett pedig azt vizsgáltam, hogy a gyermekvédelmi rendszer jelen működése mellett hogyan tud érvényesülni a bűnmegelőzési hatás. Ezt a törekvést indokolta, hogy Magyarországon 20 éve intézményesült bűnmegelőzési szakpolitika elismeri a gyermekvédelmi rendszer szerepét, azonban a gyermekvédelmi intézményrendszer bűnmegelőzési potenciáljának részletes áttekintése eddig hiányzott.

Ez a többrétű cél a kutatás interdiszciplináris elméleti keretben történő megvalósulását indokolta. A kutatási kérdések megválaszolásához kriminológiai vonatkozásban áttekintettem a fiatalkori bűnelkövetés jelenségét és a magyarázó elméleteket, valamint a bűnmegelőzés vonatkozó szakirodalmát. A téma szempontjából pedig kiemelt figyelmet szenteltem – a dolgozat elsődleges elméleti keretét jelentő – fejlődéskriminológia eredményeire, valamint az

elkövetővé válás megelőzésére fókuszáló korai beavatkozási programokra. Gyermekvédelmi vonatkozásban a veszélyeztetettség fogalmát vizsgáltam részletesen, hiszen ennek kulcsszerepe van a gyermekvédelmi rendszer bűnmegelőzési potenciálja szempontjából. Emellett pedig részletesen áttekintettem a gyermekvédelmi rendszer beavatkozásainak működését, annak érdekében, hogy meghatározhatóvá váljon az intézményrendszer bűnmegelőzési potenciálja.

3.1. Következtetések

- 1) A fejlődéskriminológia eredményeinek, a korai beavatkozási programok szakirodalmának, valamint a gyermekvédelmi veszélyeztetettség fogalmának és a gyermekvédelmi intézményrendszer működésének összevetése alapján megállapítható, hogy *a fejlődéskriminológia eredményei által meghatározott bűnelkövetővé válás kockázati tényezőinek tartalma, valamint a gyermekvédelmi beavatkozást indokló gyermekvédelmi veszélyeztetettség tartalma között jelentős átfedés figyelhető meg.* Ezáltal is igazolható, hogy *a kockázati tényezők csökkentése érdekében kidolgozott korai beavatkozási programok eszközrendszere, valamint a gyermekvédelmi beavatkozás eszközrendszere között jelentős átfedés van, azaz a gyermekvédelmi beavatkozás, amikor a gyermek veszélyeztettségét igyekszik csökkenteni, akkor bűnmegelőzési hatást is kifejt.*
- 2) A kutatás során Michael Tonry és David Farrington bűnmegelőzési tipológiája szerint az elkövetővé válás megelőzésére koncentráltam. A gyermekvédelmi beavatkozásokat pedig elhelyeztem a Brantingham és Faust által kidolgozott háromszintű bűnmegelőzési modellben. *A kutatás eredményei szerint a gyermekvédelmi beavatkozások a bűnmegelőzés mindhárom szintjén értelmezhetők.* Az elsődleges szinthez a pénzbeli ellátások, valamint a napközbeni gyermekfelügyelet sorolható. Ezek olyan univerzális ellátásokat jelentenek, amelyek a gyermekek és családjuk életszínvonalának emelésén keresztül járulnak hozzá a devianciák és a bűnelkövetés megelőzéséhez. *A másodlagos megelőzés területén megjelenő programok jelentik a gyermekvédelmi rendszer legfőbb bűnmegelőzési potenciálját.* Ezek a főleg veszélyeztetett gyermekekre fókuszáló beavatkozások azok, amelyek módszertana jelentős részben megegyezik a korai beavatkozási programok módszertánával. *Ezek a gyermekjóléti alapellátás körébe tartozó programok.* Közülük is ki kell emelni a hátrányos helyzetű gyermekek felzárkózását segítő Biztos Kezdet programot, amely konkrétan egy korai beavatkozási program magyar gyermekvédelmi rendszerbe történő adaptálását jelenti. Ehhez hasonló

célokat valósítanak meg a tanodák is, csak már az idősebb gyermekek körében. A gyermekjóléti szolgáltatás a gyermekvédelmi veszélyeztetettségre reagáló beavatkozás, mely célja, hogy a gyermeket veszélyeztető tényezők megszüntetésével biztosítsa a gyermekek családban történő nevelkedését. Ez alapján azt is megállapítható, hogy *a gyermekvédelmi prevenciók beavatkozásainak célja a gyermekek családban történő nevelkedésének elősegítése, egybeesik bűnmegelőzés célját megvalósító intézkedésekkel.* A bűnmegelőzés harmadlagos szintjére, mely a visszaesés megelőzését jelenti, tartozik a megelőző pártfogás és a javítóintézeti nevelés.

- 3) A kutatás eredményei alapján azonban megállapítható, hogy a korai beavatkozás fogalmi szinten a gyermekvédelmi szakellátás nem értelmezhető a gyermekvédelem bűnmegelőzési potenciált hordozó beavatkozásaként. Ráadásul, a gyermek családból történő kiemelése olyan traumát okozhat a gyermek számára, ami növelheti a bűnelkövetés kockázatát. A gyermekvédelmi szakellátás bűnelkövetővé válást felerősítő kockázatára utalnak korábbi kutatások is, amelyek megállapították, hogy a fiatalok között jól körülhatárolható a gyermekvédelmi szakellátás intézményrendszerében nevelkedő gyermekek csoportja (Solt 2012). Ugyanakkor azt is figyelembe kell vennünk, hogy bár a gyermek családból történő kiemelése egy reaktív gyermekvédelmi beavatkozás, célja a gyermek védelme, ezért nem tekinthetünk el attól a lehetőségtől sem, hogy egyes gyermekek esetében a gyermekvédelmi szakellátás olyan támogató tényezőt is biztosíthat (pl. támogató személyekhez fűződő megerősítő kapcsolat), amelyek segíthetnek a bűnelkövetővé válás megelőzésében.
- 4) Összességében megállapítható, hogy *a gyermekvédelmi rendszerben elméleti szinten minden adott, hogy a gyermekvédelmi beavatkozások a saját feladatuk végrehajtása mentén bűnmegelőzési hatást fejtsenek ki.* A gyermekek felzárkózását támogató beavatkozások segíthetnek az alacsonyabb társadalmi csoportokban jellemző bűnelkövetővé válás újratermelődésének lassításában. Ugyanakkor a gyermekvédelmi rendszer erősségét jelenti, hogy a törvényben meghatározott módon minden gyermek fejlődését támogatnia kell, s nem korlátozódik egy meghatározott csoportra. Univerzális jellegéből fakadóan csökkentenie kell a megbélyegzés a kirekesztés kockázatát. A törvényben foglalt fokozatosság elvének pedig garantálni kell a beavatkozások arányosságának érvényesülését. A gyermekek megfelelő fejlődésének biztosításában a gyermekvédelmi jelzőrendszer kiemelkedő szereppel rendelkezik, melynek minden gyermekkel kapcsolatba kerülő szakember, de a lajoság is a tagja.

- 5) A három empirikus kutatás eredményei együttesen teszik lehetővé a magyar gyermekvédelmi rendszer bűnmegelőzési potenciáljára vonatkozó következtetések levonását. Eredményeik több ponton összekapcsolódnak, és a gyermekvédelmi rendszer működése szempontjából sajnálatos módon egy irányba mutatnak. Bár hangsúlyozni kell, hogy a gyermekvédelmi rendszer értékelésekor a kutatás módszertana magában hordozza azt, hogy az eredmények a gyermekvédelmi rendszer hibáira mutatnak rá, azáltal, hogy bűnelkövetésben érintett fiatalok eseteit, valamint a gyermekvédelmi szakellátás intézményrendszerét vizsgálják, úgy vélem, hogy az eredmények rávilágítanak a rendszer működési mechanizmusaira is.
- 6) Az eredmények felhívják arra a figyelmet, hogy a hátrányos helyzetű, alacsony szociális kompetenciákkal rendelkező, sokproblémás családokat nem tudja érdemben támogatni a gyermekvédelmi rendszer. Bár ezek a gyermekek és családjaik kapcsolatba kerülnek a gyermekjóléti alapellátással, azonban valós segítséget nem kapnak, az együttműködésnek nincs érdemi tartalma. Ezekből a családokból a legtöbb esetben kiemelésre kerül a gyermek, és szintén a számos problémával küzdő gyermekvédelmi szakellátásba kerül. A gyermek családból történő kiemelése bár a gyermek védelme érdekében történik, a szakellátás rendszere sok esetben nem tud olyan gondozást megvalósítani, ami a gyermek számára protektív faktor lehet. A kiemelés traumái, valamint az intézményekben kialakuló deviáns kortárs közösségek a bűnelkövetővé válás újtermelődését segítik elő.
- 7) Az eredmények szerint a jobb társadalmi helyzetben levő gyermekek alapvetően kiesnek a gyermekvédelmi intézményrendszer látóköréből, problémáik könnyen rejtve maradhatnak. Ez rámutat a gyermekvédelmi jelzőrendszer kiemelt fontosságára. Ezzel összefüggésben pedig hangsúlyozni kell az iskolák szerepét. A pedagógusok gyermekvédelmi ismeretekben való jártassága meghatározó lehet abban, hogy egy veszélyeztetett gyermek mikor kerül kapcsolatba a gyermekvédelmi intézményrendszerrel, amely nagyban befolyásolja a beavatkozás mértékét. Emellett az iskolák és a pedagógusok szerepe meghatározó abban is, hogy hogyan kezelik a problémás gyermekeket, ugyanis a formális büntetések alkalmazása sokszor a gyermekek stigmatizálódásához vezet.
- 8) A kutatás eredményei rávilágítanak a gyermekvédelmi alapellátás hiányosságaira, amelyek elsősorban az erőforrások szűkösségére utalnak. Az anyagi és szakmai megbecsültség hiánya miatt komoly humán erőforrás problémák tapasztalhatók, amely következményeként komoly szakmai hiányosságok jelentkezhetnek. Ez

eredményezheti a gyermekvédelmi jelzőrendszer hiányos működését, valamint azt is, hogy a szakemberek eszköztelennek érzik magukat a gyermekeket veszélyeztető helyzetek kezelésében.

- 9) A megelőző pártfogás azért került bevezetésre, hogy támogassa a fiatalkorúakat az elhúzódo büntetőeljárás során, valamint védelmet nyújtson az újbóli bűnelkövetéssel szemben. Ennek a célnak a megvalósítása érdekében a pártfogó felügyelői szolgálat bevonására került sor. A pártfogó felügyelők a büntető igazságszolgáltatás rendszeréhez tartoznak, amely komoly surlódást okoz a gyermekvédelmi rendszerrel. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy a megelőző pártfogás gyakran nem éri el a célját. Ráadásul a büntető igazságszolgáltatástól teljesen függetlenül működik, ami miatt támogatást sem nyújt a fiatalok számára az elhúzódo büntetőeljárásban, hanem egy plusz gyermekvédelmi eljárásba vonja be a gyermekeket. A jogalkotó elképzelése szerint a megelőző pártfogás során a gyermekvédelmi és az igazságügyi intézményrendszer hatékonyan kiegészíti egymást, a gyakorlatban ez nem valósul meg. A működés módja erősen pazarolja az erőforrásokat. Sok esetben előfordul, hogy a pártfogó felügyelők nem javasolják a végrehajtását, azonban ehhez a környezettanulmányt el kell készíteniük, amelyet legtöbbször ezzel párhuzamosan a gyermekjóléti központok munkatársai is önállóan, ettől függetlenül készítenek el. Olyan esetekben, amikor elrendelésre kerül a megelőző pártfogás, előfordul, hogy még a munka sem kezdődik meg érdemben, már meg is kell szüntetni a végrehajtását, mert a fiatal nagykorúvá vált, vagy a büntető eljárás jutott olyan pontra (ez legtöbbször feltételes ügyészi felfüggesztést jelent), ahol a pártfogás intézkedés került elrendelésre. Az is előfordul, hogy a megelőző pártfogást eredményességre hivatkozva megszüntetik, amikor a büntetőeljárás még le sem zárult. Az utóbbi két esetben a fiatalnak azzal a pártfogó felügyelővel kell kapcsolatot tartania egy büntetőjogi szankció keretében, akivel korábban a megelőző pártfogás esetén. Fontos látnunk azt is, hogy a megelőző pártfogás bevezetését a gyermekvédelmi szakemberek egy része támogatta, amely az általuk elmondottak alapján is *a gyermekjóléti alapellátás eszköztelenségére utal. Végeredményként megállapíthatjuk, hogy a megelőző pártfogás működése nem növeli a gyermekvédelmi rendszer bűnmegelőzési potenciálját, sőt pazarolja az amúgy is szűkös erőforrásait.*
- 10) A kutatás eredményei *a gyermekvédelmi rendszer prevenciók működésének rendszerszintű hiányosságaira* utalnak. Ezek a problémák mindegyik esetben elsősorban az anyagi és ezzel összefüggésben a humán erőforrás deficitjét jelzik. Mindegyik kutatás

megeősítette, hogy a szakmai és anyagi megbecsültség hiánya miatt a szakemberek gyorsan kiégnek, ezért óriási fluktuáció jellemzi a gyermekvédelem területét. Összességében az látható, hogy *a gyermekvédelmi intézményrendszer jelenlegi működési keretében a bűnmegelőzési potenciál csak korlátok között, véletlenszerűen tud érvényesülni.*

- 11) A kutatás eredményei felhívják a figyelmet a gyermekvédelmi intézményrendszer megeősítésének szükségességére. A bűnmegelőzési potenciál kiaknázása szempontjából nagyon fontos, hogy a felzárkózást elősegítő Biztos Kezdet jellegű programok kerüljenek kiszélesítésre, hiszen nemzetközi kutatások eredményei bizonyítják, hogy ezek hatékonyak a bűnözés csökkentésében. Mivel ezek a programok a gyermekvédelmi rendszeren belül működnek, így univerzális jellegűnek tekinthetők. Ebből fakadóan minden gyermek számára hozzáférhetőnek kell lennie, így biztosítva a célcsoport elérését. Ez a működési mód pedig biztosítja a megbélyegzés és a kirekesztés elkerülését, valamint az arányosság elvét. Szükséges megeősíteni a gyermekjóléti szolgáltatást pénzügyi és szakmai szempontból is, hiszen kutatási eredmények igazolták, hogy a szakemberek felkészültsége jelentősen befolyásolja a különböző beavatkozások rövid- és hosszú távú hatékonyságát. Bár a gyermekvédelmi rendszer megeősítése, valamint a felzárkózást elősegítő programok kiterjesztése rövid távon nagyon költségesnek tűnik, tudományos eredmények bizonyítják, hogy hosszú távon a gyermekvédelmi szakellátás, vagy később akár a büntető igazságszolgáltatás költségei, valamint a társadalmi károk sokkal nagyobb kiadást jelentenek az állam számára. A kutatási eredmények rávilágítanak arra, hogy a bűnmegelőzés címkéjével megjelölt forrásokat is érdemes lenne a gyermekvédelmi intézményrendszer megeősítésébe invesztálni, *ezért fontos, hogy a bűnmegelőzés rendszere a társadalompolitikába legyen ágyazva.*

4. Felhasznált irodalom

- Allen, R. (2009) European perspectives on prevention. In Blyth, M. – Solomon, E. (ed.) *Prevention and youth crime*. Bristol: Policy Press. 105-114.
- Borbíró, A. (2011) Kriminálpolitika és bűnmegelőzés a későmodernitásban. Doktori értekezés. Kéziratban. Budapest: ELTE-ÁJK
- Csemáné Váradi, E. (2016): A gyermek- és fiatalkori kriminalitás. In Borbíró, A. – Gönczöl, K. – Kerecsi, K. – Lévay, M. (szerk.) *Kriminológia*. Budapest: Wolters Kluwer, 627-661.
- Goldson, B. (2009) Early intervention in the youth justice sphere: a knowledge-based critique. In Blyth, M. – Solomon, E. (ed.) *Prevention and youth crime*. Bristol: Policy Press. 89-104.
- Hodgkinson, S. – Jones, D. (2013) The use of family intervention projects to deal with anti-social behaviour: a preliminary study of keyworker perceptions. *Crime Prevention and Community Safety*, 15, 278-291.
- Holthusen, B. – Hoops, S. (2012) *Crime prevention in childhood and youth – on the role, contribution and importance of child and youth services*. Munich
- Homel, R. (2021). Developmental Crime Prevention in the Twenty-first Century: Generating Better Evidence Embedded in Large-scale Delivery Systems. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 7(1), 112-125.
- Homel, R. – France, A. (2007) Introduction. In France, A. – Homel, R. (ed.) *Pathways and Crime Prevention. Theory, policy and practice*. Cullompton: Willan Publishing. 197-201.
- Howe, B. R. (2008) Children's Rights as Crime Prevention. *International Journal of Children's Rights* 16. 457–474.
- Ligeti, K. Kriminálpolitika In Borbíró, A. – Kerecsi, K. (szerk.) *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I*. Budapest: Igazságügyi Minisztérium, 59-86.
- Sherman, L. W. (1998). *Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising*. Washington: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs
- Solomon, E. – Blyth, M. (2009) Introduction. In Blyth, M. – Solomon, E. (ed.) *Prevention and youth crime*. Bristol: Policy Press. 1-8.
- Solt, Á. (2012) Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban. Doktori értekezés. Kéziratban. Budapest: ELTE-TÁTK
- Szabó, J. (2015) Speciális prevenció és dezisztencia. Doktori értekezés. Kéziratban. Budapest: ELTE-ÁJK
- Szöllősi, G. (2009) Gyermekvédelem és bűnmegelőzés In Borbíró, A. – Kerecsi, K. (szerk.) *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I*. Budapest: Igazságügyi Minisztérium. 397-414.

Tonry, M. – Farrington, D. P. (1995). Strategic approaches to crime prevention. *Crime and justice*, 19, 1-20.

UNICEF (2022) *Prevention of Children at Risk from Coming in Conflict with the Law in Europe and Central Asia*.

Weisburd, D. – Farrington, D. P. – Gill, C. (2016) Introduction: What Works in Crime Prevention? In Weisburd, D. – Farrington, D. P. – Gill, C. (szerk.) *What Works in Crime Prevention and Rehabilitation. Lessons from Systematic Reviews*. New York: Springer. 1-14.

Winterdyk, J. – Antonopoulos, G. A. – Corrado, R. (2016) Reflections on Norway's juvenile justice model: A comparative context. *Crime Prevention and Community Safety*, 18. 105-121.

5. A doktori értekezés témakörében készült publikációk jegyzéke

Balogh, K. (2022) „Hiszen ez egy gyermekvédelmi intézkedés”: A megelőző pártfogás működésének értékelése a végrehajtásáért felelős szakemberek véleményének tükrében. *Kriminológiai Közlemények* 82. 99-113.

Balogh, K. (2020) Miben segít(het) az iskolai szociális munkás – a gyermekek igényeinek tükrében. *THEMIS: Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus Folyóirata*. Különszám. 161-181.

Balogh, K. (2020) „Mindig a rosszat csinálom, már kicsinek is” – avagy a fiatalkori bűnelkövetés a kriminológiai magyarázatok tükrében. *Szociálpedagógia*. 15. 117-137.

Balogh, K., Gregorits, P., & Rácz, A. (2019). A gyermekvédelmi intézményrendszer működési környezetének vizsgálata a 'gyermekvédelem mint szolgáltatás' értelmezési keretrendszer tükrében. *ESÉLY: TÁRSADALOM ÉS SZOCIÁLPOLITIKAI FOLYÓIRAT*, 2019(3), 26-47.

Balogh, K. (2019) A megelőző pártfogás szabályozása és gyakorlata a gyermekjogok érvényesülésének szempontjából. In: Szeibert, Orsolya (szerk.) *Gyermekjogi panoráma* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 155-168.

Balogh, K. (2018) A fejlődéskriminológia mint a fiatalkori bűnmegelőzés elméleti kerete. In: Fazekas, Marianna (szerk.) *Jogi tanulmányok: Előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak Konferenciáján*. Budapest: ELTE ÁJK Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola 367-378.